Józsa Ágnes

Elhivatottak
magyar képzőművésznők a 20. század első felében

„Egész életemben nem akartam mást, mint nem férfiművészetet adni. Az asszony ne akarjon jobbat csinálni, hanem mást.””

Lesznai Anna

A nő, társadalmi szerepe szerint, lehetett ugyan társ, de nagyon sokáig teljes egzisztenciális függésben a férfitől. Hatalma lehetett felette (eklatáns példa Madame Pompadour, aki XV. Lajos ágyasaként befolyásolta politikát), de akkor is függés volt. A tizenkilencedik század második felében jutott odáig a polgárosodás, hogy a nő tanulhatott mást is, mint háztartási ismereteket. Homonnai Vilmának Zürichig kellett utaznia az egyetemhez, hogy 1897-ben az első magyar orvosnő lehessen.

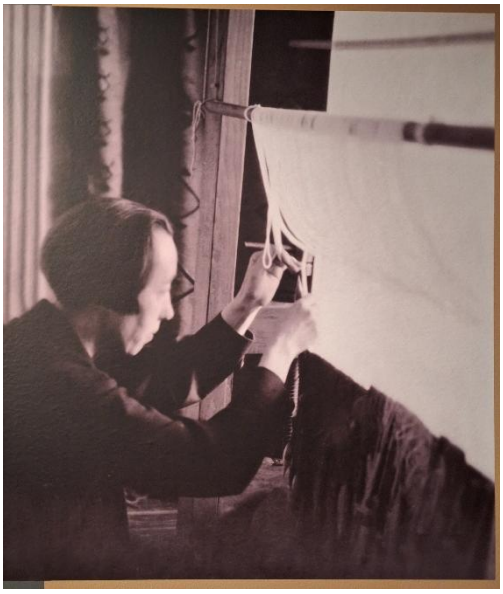
Itthon először Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete engedélyezte 1895-ben, hogy a nők a budapesti és a kolozsvári egyetemek bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti karán tanulhassanak és diplomát szerezhessenek. Hát így. Nem is volt olyan régen.

Harcolni kellett az egyenlőségért, azért, hogy a társadalmi szerepek megváltozzanak. Magyarországon 1919-ben lépett érvénybe az a törvény, hogy a nemzetgyűlési választáson már nő is szavazhatott, az, aki elmúlt 21 éves, tud írni,

olvasni (a férfiaknál ez nem volt követelmény...), hat év óta magyar állampolgár, fél év óta ugyanabban a községben lakik, ahol lakása van.

A nők művészi ambíciói amatőrként az otthoni hímzés és festegetés keretei között mozoghattak. A nő lehetett modell, de művész csak férfi. A férfi, aki többnyire két asszonytípust festett, a végzet asszonyát (femme fatale) és a törékeny nőt, a gyöngét, az ártatlant, a sebezhetőt (femme fragile), akinek férfias oltalomra van szüksége, mert anélkül tragikus sorsra jut.

A szemlélet megváltoztatása hosszú küzdelem eredménye. Róluk szól ez a kiállítás, amely a múlt század első ötven évéből válogat női alkotók munkái közül.

A tizenkilencedik–huszadik század fordulóján már többen voltak, akik bekapcsolódhattak művésztelepek munkájába itthon és Párizsban is. A róluk alkotott szemléletet jól példázza az első teremben Ferenczy Károly festménye, aki nem a Nagybányán mellette festő kolléganőt választotta modelljéül a Nagybányai festőnő című képéhez, hanem egy civilt öltöztetett és állított festőpózba.

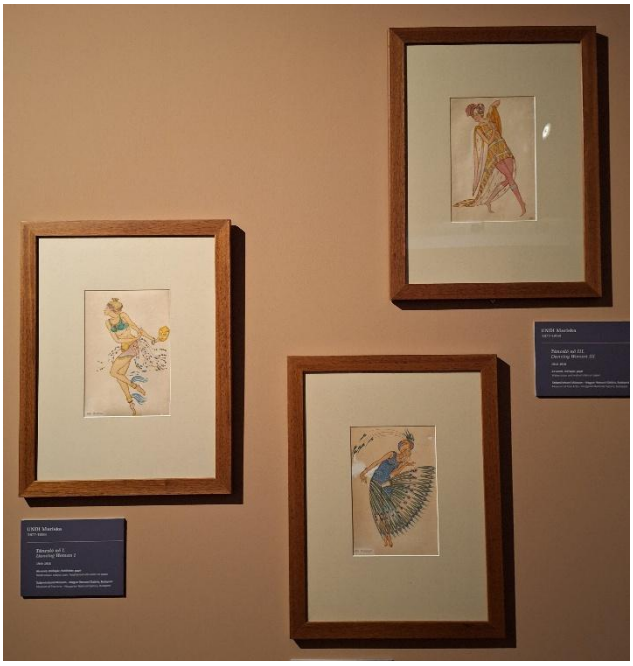

A képzőművésznők munkáit tizenöt tematikus egységen keresztül ismerhetjük meg időrendben. Az első teremben Paczka Mária nagy méretű önéletrajzi kompozícióját láthatjuk. Több részből álló képén a művészi elhivatottságot szárnyas alakkal érzékelteti. Itt van Zsolnay Júlia is. Ő az a tehetséges kerámiatervező, aki elszakadt a családi vállalkozástól, és teljes mértékben

a klasszikus festészetnek szentelte magát. Itt Kövesházi Kalmár Elza, az első női szobrász gyönyörű aktja, aki megcáfolta azt a még a harmincas években is létező nézetet, hogy a nők biológiai meghatározottságaiknál fogva képtelenek a teret érzékelni. Az alkotások megszólítanak bennünket: itt már egy új erő, egy magát művészetben is kifejezni tudó. Még azon művészek munkáiban is megjelenik, akik a hagyományos női műfajokban – mint például hímzés és kerámia – alkottak. Láthatjuk Lesznai Anna Ady-párnáját és rajzait, ahogy a Gödöllői Művésztelep jeleseinek – Undi Mariska és Kresch Laura – szövésterveit is. A Londonban és Párizsban tanult Undi Mariska azért is érdekes, mert ő volt az, aki – csak semmi míder! – lezser reformruhákat is tervezett.

Sokat jelentett az is, amikor az 1908-ban alapított Képzőművészeti Főiskolán, ahol a kezdetektől fogadtak női hallgatókat, Lyka Károly kezdeményezésére 1920-ban bevezették a koedukált képzést. A művészetek iránt érdeklődők pedig külföldi utakkal és magániskolákkal is mélyítették szakmai ismereteiket. Például Hindi Szabó Kata festő, grafikus, szobrász Bécsben, majd Párizsban folytatott tanulmányokat, ahol mestere Rodin volt.

Érdekesség, hogy az ezekben az években az alkotó nők mellett ott találhatjuk az alkotó férfit is. Így például Galimberti Sándor mellett ott Dénes Valéria. Oly annyira egy minőségben alkottak, hogy Dénes Valéria sok művét Galimbertinek tulajdonították sokáig, mint például az Amszterdam című híres képet.

Mivel a főiskolán ugyanazt a tanrendet kapták, bátrabban nyitottak az avantgárd felé. A hagyományos festőtémák – csendélet, tájkép – is gazdagodtak azáltal, hogy már nemcsak az otthon, a szűkebb környezet kerülhetett vászonra, hanem megjelenhetett az akt is. Sokáig ez a téma tabu volt. (A polgár szemérmes). Forgács-Hahn Erzsébet Vágyódás szobra gyönyörű cáfolata ennek. Az önérvényesítés egyértelmű bizonyítékaként többük vállalta saját testét, például Endresz Alice vörös ruhában, Kiss Vilma kékben. Sokan választanak klasszikus pózokat. Járitz Józsa Akt műteremben című képe Ingrest idézi. Ő is táncol a természetben. A mozdulatművészet ugyanis a női művészet fejlődésének fontos vonulata. Degas balerinái még szigorú szabályok szerint, kötöttségben, míg a természet jegyében alkotó Isadora Duncan követői – mozdulatban csakúgy, mint öltözetben – a természetesség jegyében éltek. Undi Mariska jó kapcsolatot ápolt Dienes Valériával, az írónő, táncpedagógus, filozófus, első magyar női egyetemi doktorral, aki az Orkesztika mozdulatrendszer kidolgozója.

Undi gyönyörű jelmeztervei mellett kaptak helyet Ferenczy Noémi művei. Neki nőként és művészcsaládban, az apa, Ferenczy Károly

árnyékában kellett alkotóként valami olyat kitalálni, amelyben felmutathatja tehetségét. Párizsban a Manufacture des Gobelinsben tanulta ki az álló szövőszékes, addig csak férfiak által művelt, (nagyon nagy erő kell hozzá) technikát. Az itt kiállított mű eredetije Londonban, a Victoria and Albert Múzeumban látható.

Az alkotók többféle módon fogalmazzák meg saját identitásukat, azt, hogy milyen szerepet vállaltak az életben. Van itt cigarettázó vamp, ártatlan tekintetű leányzó, kihívó és önmagát bizton vállaló. Ében Anna gyönyörű Önarcképe egyszerre az öntudatos nőé és a párra áhítozóé. Sokféle anyaságábrázolást látunk, de egy valami nincs köztük – az idilli madonna-kép.

Az alkotás témája nem csupán az intim tér, de a város, a táj. Gross-Bettelheim Jolán művein például kedvelt látvány az ipari táj. Sokféle a kifejezésmód is: játékos, friss, őszinte, hiteles. S így, az együttes látványon keresztül még az ismertebb művek is megszólítanak, üdítő élményként, újdonságként hatnak.

Az ismertek – Anna Margit, Dénes Valéria, Ferenczy Noémi, Gedő Ilka, Gráber Margit, Korb Erzsébet, Kövesházy Kalmár Elza, Lesznai Anna, Schaár Erzsébet, Szántó Piroska, Vajda Júlia –, a nemzetközi hírűek, mint Beöthy-Steiner Anna, Gross-Bettelheim Jolán, Anton Prinner és Reigl Judit – mellett a mára részben vagy teljesen feledés-be merült alkotók – Bacher Rózsi, Baranyai Ilona, Barta Mária, Endresz Alice, Földes Lenke, Kalivoda Kata, Kampis Margit, Kiss Vilma, Kósa Mária, Lóránt Erzsébet és Zempléni Magda életműve is falra került. Alkotók, akiknek valós és szimbolikus értelemben is teret

kellett foglalni az akkor még férfi uralta művészvilágban. Ma már a Képzőművészeti Egyetemen több a lányhallgató mint a fiú, és ha a kortárs galériák kiállítási kínálatát nézzük, a számuk abban is meghatározó.

A Galéria kiállításán hatvan női művész több mint százharminc alkotását láthatjuk. Az elhivatottakét.

Elhivatottak – magyar képzőművésznők a 20. század első felében.
A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása
Kurátor: Kopócsy Anna és Drienyovszki Zsófia